

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(41., befejező rész)

Forrásmunkámban, Ferenczi Sándor: A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtárában ugyan nem szerepel Verzár Gergely és Verzár Oxendius, de ebből a sorozatból nem maradhatnak ki.

150. Dr. Verzár Gergely vagy György (**Gregorius**) 1780–1829. 12. 30. Született: Felsőbánya, 1780. febr. 5. Sac. 1803. ápr. 19. Segédlelkész: 1803. Felsőbánya (2 és fél év), 1805. Szatmár (1 év). 1806-tól Szatmáron filozófiát tanít, majd 1810-től plébános Fehérgyarmaton és a kerület esperese. 1813-tól ismét Szatmáron találjuk ceremonárius beosztásban. 1816-tól plébános Erdődön, és 1819-ben helyezik Máramarosszigetre, mint főesperes-plébánost, ahol haláláig működik. + Máramarossziget, 1829. dec. 30. Események: 1821-ben a plébános engedélyt kap a püspöktől, hogy Alsóspán Máramaros m. (ma: Gyibrova, UA) a Hatfaludy család kápolnájában misézhesen.

- *A püspök kéri a kamarától, hogy a szlatinai és hosszúmezői hívek lelki gondozására vagy lelkészséget állítsanak fel Aknaszlatinán, vagy második kápláni helyet Szigeten.* Forrás: **A máramarosszigeti római katolikus papság névtára (1804-től).** Összeállította Jakubinyi György és Melega Péter.

A következő szócikket a **Magyar Katolikus Lexikon**-ból idézem, a rövidítéseket feloldva.

151. Verzár Oxendius, Oxendiosz Vörzárenc Boczánci, Verzereskul, Verzereski (Botosani, Moldva-Oláhország, 1655. – Bécs, 1715. márc.

10.): fölszentelt erdélyi örmény katolikus püspök. – Eredeti családi neve *Szdephánján*, a *Verzariu* román mellékneve volt a családnak. Nem egyesült örmény családban született. A gimnáziumot Lembergben végezte. Katolizált, 1670-től Rómában Propaganda Fidei Urbaniana egyetemén tanult, 1684: itt szentelték pappá.

– Újabb kutatás szerint a lemergi örmény katolikus érsek szándéka szerint ment Erdélybe a nem-egyesült örmények megtérítésére. Ott 4 nagyon nehéz évet töltött, mert különösen Besztercén, a szász környezetben élő honfitársai merően ragaszkodtak vallási különállásukhoz, vallásháborítónak nevezték és kérték a hatóságokat tevékenysége betiltására Minász Zilifdárjással az élen, aki 1649 óta püspökük volt, és akinek vezetésével hazánkba érkeztek.

Verzár Oxendius ezzel nem törődve folytatta munkáját. Besztercén megkövezték, ami csaknem életébe került. Minászt, az öreg püspököt végül állítólag rávette, hogy menjen vele Lembergbe és tárgyaljon a varsói nunciussal.

A Propaganda Fidei archívumában talált adatok azonban cáfolják, hogy hűségnyilatkozatot tett volna a pápának, csak a püspök haláláról és annak körülményeiről számolnak be.

Az erdélyi örmények mégis kinyilvánították az uniót Lembergben és valószínűleg 1689 áprilisában letették a hitvallást Várdán Hunánján érsek kezébe. E nyilatkozat kizárólag a pápai primátusának elismeréséről szól, több kérdést nem érint: az uniált papság szociális helyzetét, fizetését és nős vagy nőtlen állapotát, a szent liturgia nyelvét, az Eucharisziában a kovásztalan kenyér használatát, a Hiszekegy filioque-részletét, a purgatoriumot és a Kalchedoni zsinatot. Mindezek pedig fontos, más keleti egyházak uniója alkalmával körültekintően tisztázott kérdések.

Verzár Oxendius, aki felsőbb iskoláit Rómában végezte, a tiszta latinizáció híve volt, de az erdélyi örmény egyház ragaszkodott ősi rítusához, és csak a pápai primátust voltak hajlandók elfogadni. Ezért Vardan Martinus Potoczky (1691–92) ebesfalvi és Elia Mendrul (1697) besztercei papok visszaléptek az uniótól.

Verzár Oxendius mégis rávette az összes örményt az unió elfogadására, de emiatt több család visszatért Moldovába. Őket igyekezett misszionálni, de ez a terve nem sikerült. –Várdán érsek Verzár Oxendius 1687. II. 13-án általános helynökké és adminisztrátorrá tette, majd az unió után (miután 1690. X. 3: VIII. Sándor pápa püspökké és vikáriussá nevezte ki) 1691. VII. 30-án püspökké szentelte. Székelyhelye – a hívek Szamosújvárra költözéséig – Besztercén volt.

A besztercei örmények azonban ismét bántalmazták és szemére vetették, hogy helyzetük jobb volt az unió előtt (adóterhek, áru-beszerzési korlátozások, visszaélések az unitus papokkal szemben). A térítés mégis sikeresen folytatódott, mert segítségére voltak a jezsuiták

is, és 1690 végére befejeződött: majdnem 30 000 lélek tért át. Az uniós okmányt Lembergben 1691-ben írták alá Elias Mendrul örmény főpap 8 papjával, Cantelmus bíboros, pápai nunciussal, az érsekkel és 2 apostoli biztossal. Mindazonáltal a disunitusok ügye még egy ideig gondot okozott, majd Verzár Oxendius halála után a szakadás ismét feléledt.

– 1694: a törökök tatár szövetségesei a radnai szorozhoz közeledtek, sőt Erdélybe betörve szörnyű pusztítást végeztek, sokakat elhurcoltak. Verzár fegyvert ragadott, sereget gyűjtött és eljűk ment. Vitézül kiverték az ellenséget, de Verzár fogságukba került. 3 nehéz évet tölt Konstantinápolyban, csak a karlócai béke adta vissza szabadságát. Ekkor Bécsbe ment engedélyt kérni a királyhoz, hogy az örmény nemzet számára a szamosújvári vár közelében királyi várost (a legfeljebb 500x1000 méteres területért az örmények 25 000 Ft-ot fizettek!), Görögnyeszentimrén pedig mezővárost alapítson. Eleonóra királyné díszes ornátussal és arany mellkereszttel ajándékozta meg. Hazatérve Verzár Oxendius volt az első, aki e területeken 1700-ban házat épített.

– Minthogy Erdélyben a hatalom protestánsok kezébe került, az előzőtt *II. András* püspök számkivetéséből Verzárt kérte fel egyházmegyéje kormányzására. Így két egyházmegyéjét kormányzott, a király, az ország és a hívek teljes megelégedésére, a szeretet és tisztelet jeleivel halmozták el. Templomokat, kápolnákat építtetett, iskolákat nyitott, felszentelte a ferencesek mikházi templomát, székelyföldi harangokat, alig volt akkoriban Erdélyben valakinek hozzá hasonló tekintélye, befolyása.

– Erdély a Rákóczi-szabadságharc során „császári kézbe” került, de a Székelyföld a fejedelem oldalán állt. Lipót király Verzárt kérte a felkelt ország-rész kibékítésére, aki elvállalta a veszélyes küldetést, mert „hazáját jobban szeretete saját életénél”. Azonban a kurucok elfogták és Rákóczihoz vitték, aki sikertelenül próbálta rávenni, hogy mellé álljon, de nagy tisztelettel fogadta és végül bántatlanul elbocsátotta, sőt később sem neheztelt rá. – Amikor az államkaszsa kiürült, a főkormányosok az örményekhez fordult. Verzár felszólítására: „Hazánk szükségben van” napok alatt előteremtették a kért 5000 Ft-ot (amikor évek múlva visszakérték, semmitmondó választ kaptak). – Verzár pénzén készült el hazánk első örmény temploma Szamosújváron, ide telepítette hívei nagy részét. Sokat járt Bécsben az örménység ügyes-bajos dolgai miatt, utójára 1712–15-ben a Szamosújvárnak ígért diploma miatt, amellyel mindenütt bíztatták, de végül mégsem állították ki. Ott is halt meg, valószínűleg az örmény püspökségnek ígért uradalmi birtok miatt megmérgezték. Egy adat szerint Bécsben, az irgalmasok lipótvárosi templomában temették el.

– Az uniós folyamat azonban nem volt a magyarországi unió integrális része: sem a Habsburg udvar, sem a katolikus egyház nem kezdeményezte, marginális jelenségnek bizonyult. Hivatalos kinyilvánítására sem Magyarországon, hanem Lengyelországban került sor. Az erdélyi protestánsok sem nézték jó szemmel és inkább a rebellis örmény papokat támogatták.

Állandó volt félelme, hogy a Moldovába emigrált papok átjönnek visszatéríteni híveit, de izolált esete-

ket kivéve (Ebesfalva, 1708) erre nem került sor. – Verzár Oxendius unióját a többi egykorú unióhoz (rutének, szerbek, románok) képest mégis sikeresnek kell minősíteni. Ennek egyik oka, hogy sokkal kevesebb örmény élt Erdélyben más hazai uniált népcsoportokhoz képest (kivándorlás miatt is erősen csökkent a számuk). Így homogénebb, könnyebben kormányozható közösséggé váltak. Viszont az unió kulturális és nyelvi asszimilációjuk előidézője lett. Ezt a mechtaristák erdélyi működése csak átmenetileg és részlegesen tartóztatta fel, mert az egyesült örmények Versár Oxendius a diaszpóra vezetőjeként (ethnarchos) tisztelték (jó lelkipásztornak, de makacs természete miatt mégis meglehetősen erőszakos térítőnek tartották.) Erdély azonban akkoriban nehéz terep volt a hittérítők számára. Szá. L.

Szongott I: 257. (arck.) – *ARomániai Kat. Örmények Ordináriátusa, Szamosújvár*. Kolozsvár, 2001: 25. – *Arménia, Új folyam*, 1994/7; 8. (Magyar A.: Az erdélyi örmény katolikus egyház története.) – *Keresztény Szó* 2006/IV. (Interjú Kovács Bálinttal).

152. Zakariás János, Gyergyószentmiklóson született. Székelyudvarhelyen (1717) és Kolozsváron (1718–1725) a SJGA-n tanult. Szolgált: 1726: Tusnádon első plébános, 1727: Kozmáson plébános. 1732. augusztus 14-én kozmási plébánosként van jelen a Csíksomlyón tartott *generali congregatione*-n. 1741–1745: Csíkmindszenten plébános. Ott is halt meg 1745. február 7-én.

Ezzel a szócikkal a 2009. decemberében elkezdett sorozatomat egyelőre befejezettnek tekintem.

Viczián István

A hemsinek, egy rejtőzködő törökországi örmény népcsoport

Törökország keleti részén, Rize várostól délre, a Fekete-tengerrel párhuzamosan magas hegylánc húzódik, amelynek legszebb, legmagasabb, majdnem 4000 m-t elérő vonulata a Kaçkar-hegység. Idén májusban turistautunkon ezt a hegységet kerestük fel. Az itt kora tavaszának tekinthető időben a hegyek tetejét még hó borította, a völgyekben pedig mindenhol bővizű, zúgó patakok, üde virágos rétek és hatalmas fákból álló, vegyesen fenyőből és lombos fákból álló erdők fogadtak. Tavasszal különösen sok az erdőkben a rododendron, magasabban a sárga, lejjebb a lila virágú bokrok élénkítik az erdők üde zöld színét.

Egy-két hegyi település rohamos mértékben épül ki idegenforgalmi központtá, úgyhogy ma már európai, alpesi mértékkel mérve is jó utak, civilizált körülmények várják a turistákat, ugyanakkor még a helybeliek hagyományos életmódja és vendégszerete sem tűnt el.

Mi elsősorban a hegység tájképi szépsége miatt kerestük fel a környéket, de jobban megismerkedve a helybeli lakossággal mindinkább megerősödött bennünk a felfedezés, hogy tulajdonképpen örmények közé kerültünk.

Az itt élő népcsoport neve: hemsin (török helyesírással: hemşin). A népcsoport létét és különleges sajátosságait a hivatalos török prospektusok és az útikalauzok is elismerik. Vannak települések is, amelyek hivatalos nevében szerepel ez a szó, ilyen például a hegyi túrák kiinduló városa, Çamlıhemşin, de van Hemşin nevű város is. A hemsinek a Kaçkar-hegység magasabb részén, de csak

annak északi oldalán élnek, a hegység déli oldala már hagyományosan inkább grúzok lakta terület, amely a középkorban még a grúz királyság része volt. Ma azonban természetesen ez is éppúgy Törökország, mint egész Kelet-Anatólia. A másik irányban a hemsinek északi szomszédjai a tenger felé a lázok, akik a hegység alacsonyabb részén, és a csapadékban gazdag, dús vegetációjú, tea- ésogyorótermő partvidéken élnek. A láz szintén egy önálló népcsoport, nekik még megvan a saját nyelvük, a grúzhoz hasonló nyelvet beszélnek. Természetesen csak otthon, családi körben, mert az nem is jöhet szóba, hogy ezeknek a nyelveknek akármilyen létjogosultsága is lehetne a nyilvános életben, a sajtóban vagy az iskolában.

A hemsin népcsoportról azt szokták megírni az útikalauzokban, hogy hagyományos foglalkozásuk a pékség és a cukrászat, ezért az egész országban szétszóródva keresik kenyerüket, és hagyományos területükön jelenleg már csak kb. 15 ezren élnek. Minden évben nyáron sokan hazajönnek szabadságra, ekkor a hagyományos táncokat és zenét is felelevenítik. Jellegzetes hangszertük a tulum, ami kecskebőrből készült dudu. Tehetséges, találékony nép, amelynek híres tréfás mondásai, furfangos meséi vannak. Az idegen számára a legfeltűnőbb a nők kendőviselete, amit különleges módon kötnek meg és régi pénzekkel díszítenek. A helyben maradt hemsinek hagyományos foglalkozásai közül a turistának kettő tűnik fel, a juh-tenyésztés a hegyi legelőkön és az erdei virágok gazdagságát kihasználó méhészet. En-

Hemsin kendőviselet